

ПОЈАВАТА НА ЧУМАТА ВО СКОПЈЕ 1740 ГОДИНА И НЕЈЗИНОТО ШИРЕЊЕ ВО ДРУГИТЕ КРАИШТА

Малку време со ослабувањето на епидемијата на чумата што се беше појавила во октомври 1737 година во Трансилванија (Ердел) и оттаму се ширеше по разни турски краишта — а која „не малку беснееше и многу се ширеше и одржуваше“, така што венецијанскиот Магистрал за здравството, кој секогаш мошне будно ги следеше движењата на заразите и во подалечните земји и краишта, а особено во турските, дури на 27 април 1740 година, по многубројни поволни извештаи, реши да го повлече своето решение од 20 декември 1737 година со кое се забрануваше секаква комуникација со турските краишта,¹⁾ — на територијата на Венецијанската Република пристигнаа вести за појавата и жестокото пустошење на чумата во Скопје. На Венецијанскиот вонреден провидур за Бока Марко Querini, кој — со одобрување од венецијанскиот генерален провидур за Далмација и Албанија,²⁾ — беше главен одговорен венецијански функционер и за прашањата по здравството во оваа провинција, тие вести прв му ги пренесе, со свое писмо од 2 септември 1740 година, венецијанскиот вице-конзул во Скадар, кој зборувајќи во писмото за појавата на заразата во Скадар, и тоа во близината на неговата резиденција, што го навело да ја напушти и да премине во друга кука, вели дека се работи за „вистинска зараза каква што владее во Скопје“.³⁾ Само неколку години подоцна, на 8 септември, и венецијанскиот конзул во Драч ги потврдува овие загрижувачки вести; имено, тој му јавува на вонредниот провидур: „Sopra lo stato di salute il male si fa sentire con calore in Scopia“⁴⁾ и додава дека од еден скадарец е известен оти заразата веќе се појавила и во Скадар.⁴⁾

Беднаш по добивањето на горните вести вонредниот провидур издаде писмена заповед до старешините на Паштровскиот собор и до претставникот на венецијанската власт во Будва. На паштровските старешини буквално им заповедува да им го оневозможат преминот од соседна Албанија било на луѓето, на трговската стока или на која било друга работа, како и за таа цел да постават стражари на границата; им препорачува особена будност, со оглед дека се работи за општото здравје и безбедноста, а посебно на соседите на Албанија. Паштровиќи.⁵⁾ На претставникот на венецијанската власт во Будва вонредниот провидур му наложува да ги обнови сите нужни санитарски

¹⁾ Državna arhiva vo Kotor (DAK) — Upravno-politički spisi (UP), fasc. 59, f. 491.

²⁾ Венецијанците Бока Которска ја наречуваа Albania Veneta, или само Albania; кога мислеа на вистинска Албанија, секогаш го додаваа атрибутот „турска“, Albania Turca.

³⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 789.

⁴⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 791.

⁵⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 791 t.

* „Во однос на здравствената состојба, се дознава дека заразата во Скопје жестоко се манифестира“.

мерки, за да се спречи пренесувањето на заразата на територијата на Републиката. Во однос на куририте што ја пренесуваат службената пошта од Цариград, а преминуваат преку Албанија, вели дека може да ги пропушти само со придружба на „внимателно и сигурно“ лице со буквална заповед при преминот да не свраќаат во своите куќи (куририте што ја пренесуваат службената пошта, а имаше и Црногорци), туку директно да се спроведат во которскиот лазарет, каде ќе издржат карантин.⁶⁾

За пустошот од чумата во Скопје, и нејзината појава во Скадар, вонредниот провидур ги извести постарите венецијански власти, на прво место Магистратот за здравство на Венеција и генералниот провидур за Далмација. Дубровничката Република, која во однос на обезбедувањето од пренесувањето и ширењето на заразата мошне тесно соработуваше со органите на венецијанските здравствени власти во Бока, и по повод на овие последни загрижувачки вести веднаш стапи во контакт со вонредниот провидур, а нејзиниот Мал совет, уште на 24 септември испрати писмо до вонредниот провидур, во кое — покрај другото — стои и ова: „Dalla gentilezza di Vostre Eccellenza ci ripromettiamo precise le notizie sopra le insorgenze di mal contagioso recentemente scoperto nella città di Scutari in continuazione di pari grazie in simili contingenze con Vostro debito impar titeci“⁷⁾. Колкава беше експедитивноста на одговорните органи, кога беше во прашање заштита од пренесување на зараза, очигледно докажува и фактот што вонредниот провидур уште утредента (25 септември) одговори на горното писмо од дубровничкиот Мал совет. Во овој одговор тој тврди дека добил проверени вести оти во Скопје се шири зараза („In Scopie, poi, tengo accertate notizie che assampi il contagio“⁸⁾), но дека, бидејќи ова место е „осум или девет дена пат далеку од Драч, сакам да се надевам дека и самите Турци ќе преземат брзи мерки за спречување на нејзиното натамошно продирање“. Што се однесува до појавата на заразата во Скадар, вонредниот провидур вели, во истото писмо до дубровачкиот Мал совет, дека на првата вест веднаш упатил во Бар едно искусно и вешто лице заради детални информации, кое установило дека заразата се појавила во една куќа, која веднаш била затворена; дека целото предградие во кое се наоѓа оваа куќа веднаш било одделено од комуницирање со Скадар; дека веќе минале повеќе дни како заразата не се појавила во некоја друга куќа и дека се верува оти таа е сузбиена, благодареејќи на преземените мерки на претпазливост.⁸⁾

Меѓутоа, токму истиот ден кога вонредниот провидур испраќаше во Дубровник утешителни вести во однос на ситуацијата во Скадар,

⁶⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 792.

⁷⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 785.

⁸⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 785 t. i 786.

* „Од љубезноста на Вашата Екселенција се надеваме дека ќе добиеме прецизни вести за заразната болест, која во последно време се појави во Скадар; тие Ваши вести, всушност, ќе бидат продолжување на истите такви милости, кои нам во слични прилики ни ги укажувавте“.

** „Имам проверени вести дека во Скопје владее зараза“.

козулот од Драч му упатуваше писмо што почнуваше со „Disgustose e di momento sono le notizie che con le presenti riverentissime vengo di recare a vostra Eccellenza“⁹⁾ Потоа, по тврдењето дека „casi funesti di peste in Scopia“¹⁰⁾ се пренеле во Скадар, вели дека во Скадар шест куќи се опфатени од зараза на чума и дека од истата веќе умреле седум лица, така што „presentemente il male stesso vi arde in Scutari e vi opera con strage“¹¹⁾, а дека истата оваа зараза и во Тирана „Fa dei progressi strepitosi“¹²⁾).

Содржината на горното писмо од 25 септември вонредниот провидур уште на 27 истиот месец му ја достави на дубровничкиот Мал совет, како дополнение, или подобро како деманти, на своето оптимистичко писмо од пред два дена.¹⁰⁾

Сега уверен дека се работи за сериозна појава на чума во Албанија, вонредниот провидур, веднаш по приемот на известувањата што му ги достави конзулот од Драч, бараше од которскиот ректор, венецијанскиот благородник Пиетро Донато да го свика которскиот здравствен колегиум, што покрај него го сочинуваша уште тројца которски благородници, избрани од которскиот Совет на замолените на една година според решението на которскиот Голем совет од 7 април 1737 воведено во Которскиот статут,¹¹⁾ со тоа што овој колегиум да донесе онакви решенија и да преземе онакви мерки на претпазливост кои ќе ги смета потребни за обезбедувањето на Бока Которска.¹²⁾ Истовремено на херцеговскиот провидур му заповеда да го објави во Херцег-Нови и во Топла (стара населба 2 км оддалечена од Херцег-Нови, сега позната лековита бања) прогласот што тој го донесе на 28 септември, а кој гласи:

„Noi ...

Facendosi sempre più vigenti le gelosie della comune salute per esser fieramente attaccati molti luoghi della contigua Albania ottomana dal flagello del mal contagioso, e dovendosi prendere a questa parte le più corrette disposizioni perché dalla libertà dei sudditi non vengano presi arbitri che possano degenerar in funesti pericoli, però in risoluta forma ordiniamo e col presente proclama comandiamo che qualsisia barca di questa Piazza, territorio, litorale e particolarmente di Topla e sua riviera non ardisca di staccarsi dalle rive senza fedi di sanità ne con pretesto d'andare a pescare, traghettare o far alcun'altra cosa, ma tutte indistintamente debbano aver seco la fede di sanità che durar debba per soli due gi rni; e nella fede stessa dovrà esser espresso questo tempo di giorni due per esser sempre ravvivata e ciò IN PENA DI VITA. E venendo ritrovate dentro o fuori del Canale (Beka Ko'ors'a) barche di

⁹⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 783.

¹⁰⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 779 t.

¹¹⁾ Statuta civitatis Cathari, Venetiis MDCXVI, стр. 405 — 406; за овој Колегиум, порано Магистрат за здравство, види го мојот напис „Појавата на чумата во Ораховец и Которскиот Здравствен магистрат“. Зборник на трудови кн. LXXI, на Институтот на медицински истражувања при САНУ, Београд, 1960, стр. 59-69.

¹²⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 779.

* „Неугодни се најновите вести, кои со ова мошне скромно писмо ѝ ги доставувам на Вашата Екселенција“.

** „Злокобни случаи на чума во Скопје“.

*** „Сега истата болест пламти во Скадар и делува уништувачки“.

**** „Возбудливо напредува“.

qualsisia sorte senza detta fede saranno arrestate le persone e abbruciata la l'arca stessa. Dovendo di volta in volta che ritorneranno in terra presentarsi alle stanzate¹³⁾ per far veder la fede stessa, e visitate dal fante¹⁴⁾ per le dovute osservazioni; e men-
cando incorreranno nella pena predetta¹⁵⁾.*

Како што се гледа од горниот проглас, вонредниот провидур на денот на донесувањето на истиот преку својата здравствено-известителна служба беше дознал за појавата на заразата во „многу места на турска Албанија“, но истата таа известителна служба и натаму го следеше движењето на заразата и во Македонија, од која и натаму доаѓаа загрижувачки вести. Така, и во извештајот на конзулот од Драч од 29 септември стои дека и во Битола се појавила чума со масовно умирање (anco in Monastir¹⁶⁾ luogo distante di qua cinque giornate si e fatto sentire con strage il contagio medesimo¹⁷⁾), која продолжува „исто како и во веќе наведените места и тоа со значително напредување“¹⁷⁾

Ваквите загрижувачки вести за брзото ширење на заразата, која од Албанија можеше да се пренесе и по морски пат, со оглед на мошне живите поморско-трговски врски помеѓу Бока Которска и Албанија, го наведоа вонредниот провидур во горниот проглас да предвиди мошне драстични санкции спрема прекршителите на поморско-здравствените мерки, вклучувајќи ја тука, покрај изгорувањето на бродовите, и смртната казна. Ваквите мерки на обезбедување се донесуваа само во исклучително опасни ситуации.

Покрај претставниците на венецијанските власти во Бока, на здравствените колегиуми во Котор, Будва, Херцег-Нови и Пераст, како и старешините на соседните на Албанија Паштровиќи, — и другите месни и селски раководители на бокелските општини исто така

¹³⁾ Здравствени огради; во овој случај отвор на тие огради на кои се наоѓаа санитетска стража, која ги контролираше здравствените листови и другите документи.

¹⁴⁾ Санитетски стражар.

¹⁵⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 781.

¹⁶⁾ Старото име на Битола.

¹⁷⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 575.

* „Ние...

Бидејќи сè повеќе се истакнува потребата од грижа за општото здравје, бидејќи жестоко се зафатени од налетот на заразната болест многу места на соседна Турска Албанија, и бидејќи и овде мораат да се преземат најделесообразни мерки, за да не дојде, поради самоволните постапки на жителите, до лажни последици, и со овој проглас решително заповедаме кој — било брод од овој град, територија, приморје, а посебно од Топла и нејзините брегови, да не се реши да исплови без здравствен лист, било заради риболов, превоз или од која-било друга причина. Сите бродови без разлика ќе мораат да имаат здравствен лист, што ќе важи само два дена. Во самиот здравствен лист мора да биде наведена неговата важност за два дена, така што здравствениот лист мора да биде постојано обновуван и тоа под закана на смртна казна. Во случај во или надвор од Каналот (Бока Которска) да се затечат кој-било бродови без здравствен лист, луѓето ќе бидат уапсени, а бродовите изгорени. Како што бродовите одвреме навреме ќе се враќаат, ќе мораат (посадата) да се прикажат на здравствена ограда и да ги подвргнат здравствените листови на задолжителна контрола од санитетскиот службеник, а во случај да не ги поседуваат истите, ќе бидат казнети со речената казна.

* Исто така и во Битола, место одовде оддалечено пет дена, се појавила со смртни случаи истата зараза.

беа ангажирани во донесувањето и примената на мерките за здравствено обезбедување.¹⁸⁾

Потребата од особени мерки на претпазливост ја наметна и забраната на комуницирање на Бокељ, освен со Црна Гора, и со Побори, Браиќи и Маини, кои се наоѓаа на територијата на Републиката; таа забрана исто така беше применета и спрема Паштровиќите.¹⁹⁾

Откако со свое писмо од 24 септември вонредниот провидур беше го известил Магистратот на здравството во Венеција за спречувањето на ширењето на заразата во Албанија, тој — дополнително утврдувајќи од повеќе извори дека вестите што му ги беше донел специјално упатениот здравствен извидник беа неточни и дека, напротив, таму заразата земаше сè повеќе замав — со друго писмо од 29 септември му пишуваше на овој ист Магистрат „дека изгледаше оти заразата што се појави во Скопје и која се одрази со „qualche attacco“, во Скадар беше во овој последниот веќе исчезната“, но откако добил вести за „nuove insorgenze“**), истите веднаш му ги доставува на Магистратот. Потоа вели дека „questo nuovo incendio di Scutari e Tirana“****) го навело да ги обнови своите заповеди до сите здравствени колегииуми што се неоѓаат во и надвор од Бока Которска, од кои которскиот, по негова заповед, донесе решение за прекинување на комуницирањето со Паштровиќи, Побори, Маини и Браиќи, како соседни со „сега опасната турска Албанија“. Зборувајќи за стражарите што ги постави во и надвор од Бока, вонредниот провидур вели дека — бидејќи се тоа месни луѓе кои во оваа „важна работа“ постапуваат мошне лежерно, па поради тоа предвидува дека неговата намера за обезбедување нема добро да се оствари — е потребно овие стражари да се помешаат со припадниците на народната милиција, па затоа веќе побарал од генералниот провидур во Задар две чети од овие последниве и дека претпоставува оти тој ќе му ги упати ако „ги сфати моите понизни молби предизвикани од итната потреба“. Во продолжение на овој свој опширен извештај вонредниот провидур истакнува дека не помалку од обезбедувањето на копнените патишта е важно и обезбедувањето на приодите по морски пат, поради тајните истоварувања на малите бродови, особено ноќе, кои можат секаде да пристанат, па напомува дека и порано Магистратот одредувал повеќе фелуци (брз брод со едра и весла) заради контролирање на брегот и на целиот Бокељски залив, долг 24 милји, па поради тоа и тој сега бара Магистратот да му стави на располагање такви бродови, „што ќе бидат ангажирани за општото обезбедување“. На крајот тој му ветува на Магистратот дека штом ќе добие нови вести веднаш за сè ќе го извести.²⁰⁾

¹⁸⁾ ДАК — UP, fasc. 59, f. 574.

¹⁹⁾ Исто.

²⁰⁾ ДАК — UP, fasc. 59, f. 781 t. и 782.

* „Со кој напад“.

** „Нови појави“.

*** „Ова ново избивање на зараза во Скадар и Тирана“.

Истиот ден (29 септември) вонредниот провидур му пишува и на венецијанскиот конзул во Драч. Потврдувајќи му го приемот на трите писма што ги примил во времето од 25 септември, бара од него да утврди и да извиди: каков е карактерот на заразата, дали се работи за бубонска чума или друга заразна болест, како се шири заразата и какви мерки на заштита се преземаат, особено во Скадар, дали Турците извршиле издвојување на заразените куќи и луѓе, дали поставиле стражари; па за сето ова и за други деталји да го извести, заради донесување нови решенија.²¹⁾

Како „*giudice supremo delegato alla sanità*“*) вонредниот провидур во ова време е во секојдневен контакт со потчинетите негови институции и органи, било тие да беа од исклучиво санитетски карактер (*collegetti di sanità*) или, покрај со други функции, беа задолжени и со здравствена контрола, како што беше случај и со него, кој, вршејќи ги функциите на вонреден провидур, всушност, беше главен венецијански функционер по прашањата од политички и воен карактер во Бока Которска, па како таков, за разлика од редовниот венецијански провидур, кој истовремено беше и которски ректор, беше наречуван „*sovraprovidur*“ (натпровидур, од итал. *sopra provvedere*); така го апострофираат и црногорските главатари во својата инаку мошне честа кореспонденција со него, а и Његош во „Горски венец“ така титулира еден од вонредните провидури за Бока Которска.

Иако вонредниот провидур на првите вести за пренесувањето на заразата од Скопје во Албанија, како што веќе видовме, веднаш беше ги издал своите заповеди и директиви до претставникот на венецијанската власт во Будва и до старешините на Паштровскиот собор, тој — и покрај тоа што со секојдневното заменување на куририте беше во постојана врска со овие, а сметајќи дека со оглед на сè положите вести што пристигаа од Албанија е потребно да се прибегне кон уште построги мерки за претпазливост, — на 30 септември им ги упати своите нови писмени заповеди во однос на примената на построги здравствени мерки. Со повторувањето на веќе порано дадените заповеди за издвојување на Паштровиќевите, Маините, Побороите и Браиките од комуницирање со другите делови на Провинцијата, на претставникот на венецијанската власт во Будва му се наложува, доколку некои од овие би сакал да исплови, да му издаде од страна на будванскиот здравствен колегиум „нечист здравствен лист“ (*ricercando fedi di sanità, gli siano date sporche*)**). Овие нечисти здравствени листови се издаваа кога во местото или околината владееше зараза во моментот на испловувањето на бродот. И спрема државните курири кои се очекуваа од Цариград во овие нови заповеди беа предвидени построги мерки; имено, беше предвидено удвојување на нивните спроводници од албанската граница.²²⁾ На старешините на Па-

²¹⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 782 t.

²²⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 555.

* „Врховниот функционер на здравствената служба“.

** „Здравствените колегиуми“.

*** „Ако побара здравствен лист, нека му се издаде нечист“.

штровскиот собор им се поострени порано издадените заповеди во однос на нивното контролирање на границата, како и за спроведувањето на споменатите курири при специјални мерки на претпазливост, со буквална заповед овие курири преку своите здравствени стражари да бидат спроведени директно во будванскиот здравствен колегиум.²³⁾

Истовремено, покрај на горниве, вонредниот провидур ги издава своите заповеди, во согласност со веќе наведеното, до венецијанскиот надинтендант за будванското подрачје, пуковникот Доминик Бубиќ, по потекло Маинанец, со нагласување дека „се значајни вестите што тој му ги доставил со писмо од 27 септември за чумата во Скадар“. Овде му се препорачува на Бубиќ, ако претставникот на венецијанската власт во Будва пропушти да ги извести членовите и канцелистот на здравствениот колегиум да издадат само „нечисти здравствени листови“, да го стори тоа тој со предупредување дека така мораат да постапуваат со заканување на смртна казна.²⁴⁾

Во врска со појавата на чума во Скопје и нејзиното пренесување во Албанија, которскиот здравствен колегиум заседаваше дури на 30 септември, и тоа, како што веќе видовме, по налог на вонредниот провидур. На ова заседание како главно решение тој донесе да се воспостави санитетски кордон заради оневозможување на тајниот премин на територијата на Бока на Црногорците, „кои веќе се издвоени од сообраќај со оваа територија“. За Паштровиките, кои потпаѓаат во компетенција на будванскиот здравствен колегиум, што се однесува до комуницирањето по копнен пат, решено е будванскиот колегиум да ја примени истата мерка на претпазливост.²⁵⁾ Како што веќе видовме, оваа мерка, за чие донесување е компетентен которскиот колегиум, вонредниот провидур ја беше веќе донел, со оглед дека се работеше за потреба од итно делување, така што со тоа може да се правда и неговото тврдење дека „му заповедал на которскиот колегиум“ да донесе такво решение. Ваквите решенија кои ги прејудиираа правата на автономните домашни которски институции, кои Венеција при доброволното предавање на Котор 1420 година беше ветила дека ќе ги почитува, често доведуваа до жалби од Големиот совет до венецијанскиот Сенат против нејзините претставници во Бока и Далмација. Овој пат не дојде до тоа сигурно поради тоа што сериозноста на ситуацијата беше посилна од суетата на которските благородници, кои инаку секогаш реагираа на секоја, па и најмала, повреда на нивните привилегии.

На горното заседание Которскиот здравствен колегиум донесе решение за потребата од примена на повеќе мерки на претпазливост во однос на албанските провинции откај морето, со кои е регулиран третманот на бродовите кои од Албанија би пристигнувале во Которските води. Во врска со ова предвидени се специјални мерки што требаше да ги спроведува которскиот лазарет во однос на таквите

²³⁾ Исто.

²⁴⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 555 t.

²⁵⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 556.

бродови. Специјални мерки беа, со решение на истиот Колегиум, предвидени и во однос на трговијата со добиток од Црна Гора.²⁶⁾

Благодарејќи на горното, како и на сите други наведени преземени мерки, и особено на добро организираната здравствено-известителна служба, а одделно на мошне строгиот режим што се применуваше во Бокеиските лазарети во однос на луѓето што доаѓаа од заразените краишта, а кои режимот не само што ги обврзуваше на извршување пропишан карантин, туку им оневозможуваше секаков контакт со лазаретите, со исклучок на стручниот персонал на лазаретите кој беше под постојана контрола на членовите на здравствениот колегиум; заразата што изби во Скопје и продолжи да се шири во соседна Албанија не беше пренесена на Бокеиската територија.

Додека вака сериозни мерки се преземаа во Бока, дотогаш во заразените македонски и албански краишта мошне малку се водеше грижа за сузбивањето на заразата. Карактеристични се во овој однос зборовите на венецијанскиот конзул во Драч, во писмото до вонредниот провидур од 6 октомври 1740 година. Имено, овде — по зборувањето за тоа како во Битола и Тирана секојдневно умираат по пет или шест лица и како „темелно е утврдено дека се работи за бубонска чума, која делува со исклучителна жестокост, така што се ретки оние кои откако ќе се заразат веднаш не подлежат“ — буквално стои: „При сето тоа не се применуваат никакви обзира, ниту мерки за одбрана; дури луѓето не се ни плашат, ниту бегат, сè додека не дојде до екстремност“ (*con tutto ciò non si usano riguardi ne difese, nonché non lo si teme e fugge se non qualora arriva agli estremi*)²⁷⁾.

Венецијанските конзули во Албанија и приграничните венецијански функционери, а меѓу овие особено надинтендантот, пуковникот Бубиќ, продолжија скоро секојдневно да поднесуваат извештаи за движењето на заразата. Тие извештаи беа сè повеќе загрижувачки и зборуваа за ширењето на заразата кон Драч и Улцин.

Напореко со вестите за ширењето на заразата во Албанија, се умножуваа и мерките на претпазливост во Бока. За тоа, во ова време, вонредниот провидур дури го известува Магистратот во Венеција и вели дека осем преземените мерки за кои му пишал на Магистратот во своето писмо од 29 септември, поставил 60 стражари на 15 стражарски места, од кои 6 такви места се наоѓаат долж херцеговската ривиера, а 9 долж надворешниот брег на Бока, и тоа само за да се спречат тајните истоварувања со цел да се одбегне издржувањето на пропишаниот карантин, како што мошне често тоа правела албанските поморци-трговци, и особено улцињаните кои беа во секојдневни трговски контакт со Бока, а кои ги запоставуваа не само здравствените туку и навигационите и царинските прописи. Во ова свое последно писмо до Магистратот вонредниот провидур зборува за смртта на еден од венецијанските курири која уследила во Цариград, каде што исто така владеела чума. Од осуммина курири, кои истовремено тргнале од Цариград за Котор, за едниот вели дека останал во Скадар,

²⁶⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 557 i 558.

²⁷⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 592.

бидејќи според исказите на неговите другари се разболел од треска; меѓутоа, тој, вонредниот провидур, има причини да страхува дека се разболел од чума).²⁸⁾ За пристигнатите седумина вели дека во которскиот лазарет ќе бидат подложени на најгрижливо испитување и издржување на карантин.²⁹⁾

Додека Бубиќевиот извештај од 21 октомври, пишуван врз основа на податоците добиени од специјално упатениот здравствен извидник, зборува за извесно смирување на заразата во Скадар, кое настапило од 12 октомври „откако никој повеќе не умрел во оние куќи заразени од чума, така што се чека што ќе биде при мената на Месечината“, дотогаш за Улцињ вели дека заразата опфатила три куќи во кои умреле 11 лица.³⁰⁾

Во еден од наредните Бубиќеви извештаи, датиран на 12 ноември, се потврдуваат поранешните вести за смирување на заразата во Скадар, па дури се тврди дека во овој град наполно исчезнала, но дека сè уште вледее во Улцињ, вистина со помала смртност.³¹⁾

Само неколку дни подоцна, на 29 ноември, конзулот од Драч му јавува на вонредниот провидур дека „по одморот од четири дена без смртност“ чумата повторно се распламтела во Тирана со уште поголема смртност и дека се шири во правец на Драч, во кој се живее „con somma gelosia“³²⁾.*

За натамошното и пожестокото пустошење на чумата во Улцињ зборува и Бубиќевиот извештај од 18 јануари 1741 година (*Sempre più va infestando il pestifero morbo a Dulcigno*)**. Сигурно на ова влијаеше и катастрофалниот пожар за кој Бубиќ вели дека во Улцињ урнаа повеќе од 60 куќи и околу 60 чифта градски бедеми.³³⁾ Појавата и пустош на заразата во Улцињ претставуваше посебна опасност, поради мотивите што веќе ги образложивме, не само за Бока, туку и за подалечните приморски краишта, зашто мошне многу улцињани, било како миролјубиви трговци, било како опасни пирати, кои се здружуваа и се мешаа со познатите североафрикански пирати, пловеа по разни мориња на Средоземјето, мошне често навратувајќи во базата заради одмор, товарење на трговска стока или продажба на заплетените бродови и бродските товари; ова последното и на самите улцињски турски старешини, со кои понекогаш и се ортачеа.³⁴⁾

Од наведените причини може да ни стане сосема сфатливо возбудувањето на здравствените власти во Бока кога дознаа, врз основа на информацијата што прв ја поднесе еден член на Паштровскиот собор, дека еден улцињски брод, на кој тројца морнари умреле од

²⁸⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 584.

²⁹⁾ Исто.

³⁰⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 589.

³¹⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 561.

³²⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 562.

³³⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 600.

³⁴⁾ За ова подетално види во мојот труд „Турските мерки против улцињските пирати“, Годишњак Поморског музеја у Котору, за 1964 година, стр. 71-103.

* „Со најголема загриженост“.

** „Сè повеќе пустоши во Улцињ“.

чума, беше присилен да го напушти пристаништето во Бар.³⁵⁾ Оваа вест, која на 8 март 1741 година му ја пренесе на вонредниот провидур претставникот на венецијанската власт во Будва Pietro Soranzo, ја потврдуваа и многу други извештаи од разни страни. За гонењето на овој брод вонредниот провидур уште истиот ден упати „државна галота“;³⁶⁾ претпложувајќи дека овој заразен брод би можел да пристане во пристаништето Росе,³⁷⁾ провидурот заповеда било кој улцињски брод веднаш да се протера од ова пристаниште.³⁸⁾

Известен за улцињскиот брод што пловеше носејќи опасна зарага, генералниот провидур за Далмација по пат на циркулар ги извести разните поморски управи на поблиските и подалечните краишта, заради преземање потребни мерки за гонење од страна на соодветните здравствени установи и органи,³⁹⁾ бидејќи постоеше сериозна опасност заразата што беше пренесена од Скопје во Албанија, во која по толку пустошење беше се ограничила само на улцињското подрачје, како што стои во еден извештај од 26 март 1741 година,⁴⁰⁾ да се пренесе во кој било приморски крај

Горните циркулари ги наведоа, покрај другите, и Неаполското кралство и Ѓенова да донесат решение за забрана на комуницирање со Албанија.⁴¹⁾ А венецијанскиот Магистрат за здравство со своја терминација од 15 април 1741 година, со која, освен забраната на слободно комуницирање со Албанија, ја реши и суспензијата „di ogni libero accesso alle imbarcazioni delle Bocche di Cattaro e dello Stato di Ragusi“⁴²⁾, покрај санкционирањето на веќе донесените мерки на здравствените власти во Бока и Далмација, пропиша една мерка, со која бокељските и дубровничките бродови се обврзуваат на издржување карантин при упливувањето во сите венецијански пристаништа.⁴²⁾ Оваа специјална мерка, која забележливо ги погоди бокељските и дубровничките поморци, беше донесена под претпложба дека поради близината и честите трговски контакти со Албанија можеше да постои опасност на некои од бокељските или дубровничките бродови веќе да се појавила зараза.

Меѓутоа, големата загриженост во врска со појавата и ширењето на чумата во Албанија почна да се смалува штом престанаа да пристигнуваат вести за нејзиното натамошно постоење и пустошење.

³⁵⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 606 i 607.

³⁶⁾ Galleotta, galiota, помал брод, мошне лесен и брз; најчесто го употребуваа пиратите, а и воената морнарица за гонење на пиратските бродови.

³⁷⁾ Пристаниште на влезот во Бока Которска.

³⁸⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 607 t.

³⁹⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 611.

⁴⁰⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 610.

⁴¹⁾ DAK — UP, fasc. 59, f. 615.

⁴²⁾ Исто.

* „Секое слободно пристанување на бродови, што доаѓаат од Бока Которска или Дубровничката држава“.

Последните такви вести се однесуваат само на Улцињ, а беа содржани во извештаите на венецијанскиот вице-конзул во Скадар од 19 и 25 март 1741 година. Според тоа, кога е однесена горната терминација на венецијанскиот Магистрат за здравство, не само што веќе не постоеше опасност за Бока, а преку оваа и за другите приморски краишта, туку таа опасност, барем до новите појави на зараза, беше престанала и за самата Албанија.

Не го пронајдовме решението со кое се ставаат надвор од силите горни преземени мерки за обезбедување, но од фактот што наскоро оживеа трговскиот промет помеѓу Бока и Албанија може да се заклучи дека тие мерки, а особено терминацијата од 15 април, мошне кратко време останале во сила.

М. Соколки

КОСТУР И КОСТУРСКО ВО СРЕДИНАТА НА XV ВЕК

Користејќи ги податоците од опширниот пописен дефтер (Tarihî defterî) №237 кој се чува во архивот на Министерскиот совет (Başvekâlet arşivi) на Република Турција, ќе се задржиме на неколку основни прашања во врска со феудалните владеења во Костурско, етничкиот состав на населението како во самиот град исто така и во селата што спаѓале по тоа време на територијата на Костурскиот вилает, видовите натурални и парични давачки од страна на градското и селското население на феудалните господари во Костурско, со посебен осврт на земјоделските култури и др.

На територијата на костурскиот вилает, како основна административно-територијална единица во овој период, се регистрирани вкупно 66 населени места заедно со градот, како административен центар за околијата (вилаетот). Сите населени места се опфатени во феудални владеења чијшто вкупен број изнесува 25, од кои 1 хас и 24 тимари. Од овие 25 феудални владеења по време на пописот е регистрирано дека 5 тимари им припаѓаат на христијани т.е. на немуслими и тоа:

1). Тимар на Андроникоз и Јанко. Овој тимар, во кој спаѓало селото Лисиче со годишен приход во износ од 3052 акчи бил заеднички т.е. го користеле Андроникоз и Јанко. Во дефтерот е регистрирано дека по време на војна и двајцата биле должни да земат учество во војната како џебели, да понесат со себеси по еден мал шатор и по еден помошник (гулам). За двајцата притежатели во дефтерот е забележано дека биле „стари спахии“, што значи или нивните татковци биле спахии-тимариоти, или пак самите тие и порано поседувале тимари.

Селото Лисиче по ова време имало 40 домаќинства (hane), 4 неженети (mücerred) и 2 вдовици (bive) или вкупно 46. Приходите на притежателите на овој тимар се состоеле од следните давачки:

260 кила пченица во износ од 620 акчи, јачмен, 'рж и др. 180 кила во износ од 270 акчи; од лен 150 акчи; ушур од лозја — 186 медри во износ од 372 акчи; од риболов 120 акчи; од улишта 50 акчи; од бостан 67 акчи; данок за свињи 29 акчи; на име испенце 1112 акчи, како и за други поситни давачки за овошни дрвја, воденици нијабет и сл.